

ishsizlik darajasi 2005-yilda 7,092% bo'lib, keyingi yillarda asta-sekin pasayib bordi.

Inqiroz davri va undan keying muddat

Turkmanistonda ishsizlik ko'rsatkichi 2008-yilda 4,835% ga, 2009-yilda 4% ga, 2010-yilda esa 4% ni tashkil etdi. Qozog'istonda 2008-yilgi global moliyaviy inqirozga qaramay, ishsizlik darajasi 2008-yilda 6,63% ga, 2009-yilda 6,55% ga tushdi. 2010-yilda esa bu ko'rsatkich 5,77% ni tashkil etdi. 2005–2010-yillarda O'rta Osiyo davlatlaridagi ishsizlik darajasi global iqtisodiy sharoitlar, xususan 2008-yilgi moliyaviy inqirozning ta'sirini aniq aks ettirib, Qozog'iston va Turkmaniston kabi resurslarga bog'liq mamlakatlar ishsizlikni kamaytirishga erisha olishdi.

Xulosa sifatida shuni yozish mumkinki, 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz butun dunyo iqtisodiyotiga, shu jumladan O'rta Osiyo mamlakatlariga ham katta ta'sir ko'rsatdi. Ushbu davrda O'rta Osiyo mintaqasi (Qozog'iston, Qirg'iziston, O'zbekiston, Tojikiston va Turkmaniston) makroiqtisodiy ko'rsatkichlarda sezilarli o'zgarishlar bilan yuzaga keldi. xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, moliyaviy-iqtisodiy inqiroz mintaqa mamlakatlarga boshqa davlatlarga nisbatan sezilarli ta'sir ko'rsatmagan bo'lsada O'rta Osiyo davlatlari xususan Qozog'iston yetarli chora-tadbirlarni amalga oshirdi. Yana shuni aytish mumkinki, tarixdagi iqtisodiy tizimdagi xatolardan saboq olib, ularni takrorlamaslik va bartaraf etish, turli islohotlarni amala oshirish lozim, misol uchun O'rta Osiyo davlatlarining iqtisodiy tizimini modernizatsiyalash, moliyaviy mustahkam va barqaror mamlakatga aylanish kerak. Rivojlangan davlatlardan o'rnak olgan holda, yangiliklarga innovatsiya qilish, qo'shimcha ish o'rinlarini yaratish, aholining bandligini ta'minlagan holda YalMning aholi jon boshiga hajmini oshirish va albatta yetuk mutaxassislarni tarbiyalash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Birlashgan Millatlar Tashkilot O'zbekiston
<https://uzbekistan.un.org/uz>
2. Birlashgan Millat Tashkiloti <https://www.un.org/en/>
3. <https://tradingeconomics.com/uzbekistan/gdp> iqtisodiy sayti

BARQAROR MOLIYALASHTIRISHDA ESG TAMOYILLARINING AHAMIYATI

Abdulazizov Shuhratjon Botirjon o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot univeristeti

“Moliya va moliyaviy texnologiyalar” kafedrasi o'qituvchisi

Barqaror rivojlanish tamoyillariga rioya qilish tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Iqlim o'zgarishi, ekologik muammolar, ijtimoiy tengsizlik va korporativ boshqaruvdagi shaffoflik masalalari investorlar, davlat tashkilotlari va biznes subyektlarini ESG (Environmental, Social, Governance) tamoyillarini faol

joriy etishga undamoqda. Ayniqsa, loyihalarni moliyalashtirish jarayonida ESG tamoyillariga rioya qilish kompaniyalarga uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash, investorlarning ishonchini.

ESG tamoyillarining moliyaviy natijalarga ta'siri bo'yicha Friede, Busch va Bassen (2015) tomonidan olib borilgan metaanalitik tadqiqotda ESG tamoyillariga asoslangan investitsiyalarning uzoq muddatli rentabelligi yuqori bo'lishi aniqlangan [1]. Clark, Feiner va Viehs (2015) esa ESG tamoyillariga rioya qiladigan kompaniyalar kamroq moliyaviy risklarga duch kelishini hamda investorlarga ko'proq foyda taqdim etishi ko'rsatib o'tilgan[2].

Jahon iqtisodiyotini rivojlantirish va barqaror iqtisodiy siyosat yuritish jarayonida ko'plab muammolar yuzaga keladi va bu muammolar turli mamlakatlarda o'xshash yoki bir xil shaklda namoyon bo'lishi mumkin. Xususan, global miqyosda xavf tug'diruvchi muammolarning aksariyati bevosita tabiiy hodisalar bilan bog'liq. Dunyo aholisining doimiy o'sishi natijasida ishlab chiqarishga bo'lgan ehtiyoj ham ortib bormoqda. Shu kabi muammolarni oldini olish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror iivojlanish maqsadlari belgilangan bo'lib, ushbu maqsadlar ESG tamoyillari bilan qisman o'xshash hisoblanadi.

ESG tamoyillari biznes sektori va investorlarni barqaror rivojlanish maqsadlariga mos keladigan faoliyat yuritishga undaydi. BRM esa global miqyosda iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun yo'nalish beradi. Shu sababli, ESG tamoyillarini kompaniyalar faoliyatiga tatbiq etish BRMning amalga oshirilishiga yordam beradi. Shuningdek, kompaniyalar uchun ESG va BRMning amaliy ahamiyati shundaki, ESG tamoyillarini joriy qilgan kompaniyalar uzoq muddatli daromadlilik va barqaror o'sish imkoniyatlariga ega bo'ladi.

Birinchidan, risklarni kamaytiradi – atrof-muhitga bog'liq risklar (masalan, iqlim o'zgarishi yoki tabiiy resurslarning kamayishi) va ijtimoiy muammolar (masalan, mehnat huquqlarining buzilishi natijasida kelib chiqadigan huquqiy javobgarlik) minimallashtiriladi.

Ikkinchidan, kapital jalb qilishni osonlashtiradi – moliyaviy bozorlarda ESG mezonlariga mos keladigan kompaniyalar ko'proq investorlarni jalb qiladi, chunki institutsional investorlar va suveren jamg'armalar ko'proq yashil investitsiyalarni qo'llab-quvvatlashadi.

Uchinchidan, raqobatbardoshlikni oshiradi – iste'molchilar va investorlar barqaror va mas'uliyatli kompaniyalarga e'tibor qaratmoqda. ESG strategiyalarini tatbiq qilgan firmalar bozorda ustunlikka ega bo'ladi.

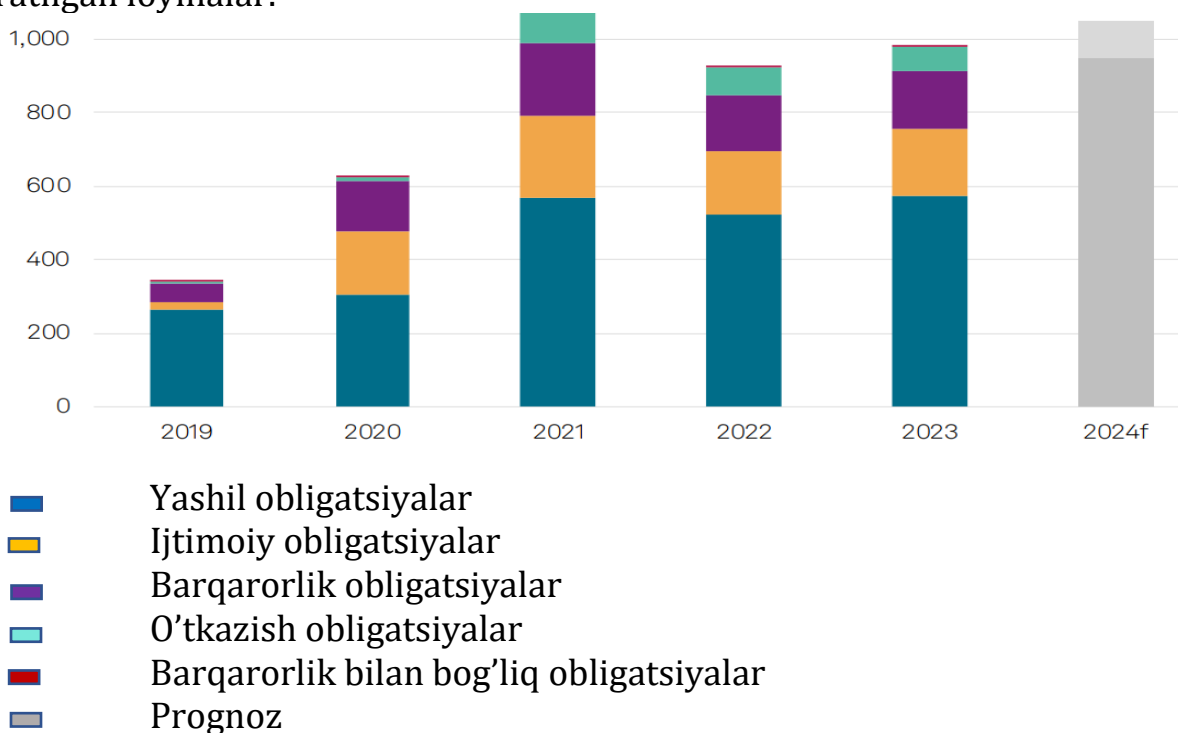
Loyihalarni moliyalashtirishda ESG tamoyillarini joriy etishning keyin qismi sifatida moliyalashtirish uchun maxsus moliyaviy vositalarga etibor qaratmog'imiz lozim.

Yashil obligatsiyalar (Green Bonds). Atrof-muhitni muhofaza qilish va barqarorlik loyihalarini moliyalashtirish uchun chiqariladi. Masalan, qayta

tiklanuvchi energiya, chiqindilarni boshqarish, suv ta'minoti va ekologik transport loyihalariga yo'naltiriladi.

Ijtimoiy obligatsiyalar (Social Bonds). Ijtimoiy muammolarni hal etishga qaratilgan loyihalarni moliyalashtirish uchun mo'ljallangan. Masalan, arzon uy-joy dasturlari, sog'liqni saqlash infratuzilmasi, ta'lim, bandlikni qo'llab-quvvatlash loyihalari.

Barqarorlik obligatsiyalari (Sustainability Bonds). Yashil va ijtimoiy obligatsiyalarni birlashtiruvchi moliyaviy vosita. Ham ekologik, ham ijtimoiy ta'sirga ega loyihalarni moliyalashtirishga mo'ljallangan. Masalan, uglerod emissiyasini kamaytirish bilan birga, ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan loyihalar.

1-rasm. S&P Global Ratings agentligining obligatsiyalar bo'yicha ma'lumoti(mlrd. dollar) [3].

Barqarorlikka bog'langan obligatsiyalar (Sustainability-Linked Bonds, SLBs). Emitentning ESG ko'rsatkichlariga bog'langan obligatsiyalar. Agar kompaniya belgilangan ESG maqsadlariga erisha olmasa, obligatsiyalar bo'yicha foiz stavkasi oshishi mumkin. Masalan, energiya samaradorligini oshirish yoki issiqxona gazlarini kamaytirish shartlari bilan chiqariladi.

Barqarorlikka bog'langan kreditlar (Sustainability-Linked Loans, SLLs). Kompaniyaning ESG ko'rsatkichlariga bog'langan kredit shartlari bilan beriladi. Agar kompaniya belgilangan barqarorlik maqsadlariga erishsa, kredit stavkalari pasayishi mumkin.

ESG tamoyillarini joriy etishda maxsus moliyaviy vositalar loyihalarga barqaror investitsiyalarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. Xalqaro bozorda ushbu vositalarga talab ortib bormoqda, chunki ular uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Loyihalarni moliyalashtirishda ESG tamoyillarining integratsiyasi uzoq muddatli barqaror rivojlanish va investitsion jozibadorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. ESG tamoyillariga asoslangan investitsiyalar nafaqat moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi, balki ekologik va ijtimoiy jihatdan ham ijobiy natijalarga olib keladi. ESG tamoyillarining loyihalarni moliyalashtirishga integratsiyasi kompaniyalarning ijtimoiy mas'uliyatini oshirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash va investorlar ishonchini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Kelgusida ESG tamoyillariga asoslangan moliyaviy vositalarni yanada rivojlantirish va ularning samaradorligini oshirish bo'yicha tadqiqotlar olib borish dolzarb masala hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Friede, G., Busch, T., & Bassen, A. (2015). ESG and Financial Performance: Aggregated Evidence from More than 2000 Empirical Studies. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 5, 210-233.
2. Clark, G. L., Feiner, A., & Viehs, M. (2015). *From the Stockholder to the Stakeholder: How Sustainability Can Drive Financial Outperformance*. Rochester, NY: Social Science Research Network.
3. https://www.spglobal.com/_assets/documents/ratings/research/101593071.pdf